

Tadej Stegu

RELIGIJSKO IZOBRAŽEVANJE IN KATEHEZA ODRASLIH V KATOLIŠKI CERKVI

POVZETEK

Avtor v besedilu opredeli pomen izrazja, ki ga uporabljamo na področju religijskega izobraževanja in kateheze odraslih v Katoliški cerkvi. Preučuje prehajanje od kateheze, ki je bila v nekem obdobju namenjena izključno otrokom, h katehezi odraslih. Ko opazuje različne modele religijskega izobraževanja in kateheze odraslih, odkrije odsotnost modelov, ki bi bili namenjeni starejšim odraslim, ter napoveduje nastajanje različnih modelov religijskega izobraževanja in kateheze za odrasle in starejše odrasle.

Ključne besede: odrasli, religijsko izobraževanje, vera, kateheza, katehumenat, starejši, izobraževanje odraslih

ADULT RELIGIOUS EDUCATION AND ADULT CATECHESIS IN THE ROMAN CATHOLIC CHURCH - ABSTRACT

In this paper, the author defines the terminology used in the fields of adult religious education and adult catechesis in the Roman Catholic Church. He examines the transition from what, in a certain historical period, used to be catechesis intended exclusively for children to adult catechesis. While analyzing different models of religious education and adult catechesis, he establishes the absence of models intended for the elderly and foresees the emergence of different models of religious education and catechesis for the elderly.

Keywords: adult religious education, faith, catechesis, catechumenate, elderly, adult education

UVOD

Učenje in izobraževanje odraslih v današnji družbi obstajata na najrazličnejših področjih. Čeprav lahko začetke izobraževanja odraslih iščemo prav v religioznem izobraževanju, se zdi, da na razvoj koncepta vseživljenjskega učenja in izobraževanja odraslih v zadnjih desetletjih vplivata predvsem globalizacija in nagel tehnološki razvoj. V kontekstu razmisleka o konceptu vseživljenjskega učenja razprava o duhovnosti, religijskem izobraževanju in katehezi kot enem od področij izobraževanja odraslih še ni stara. Šele v zadnjem času se krepí zavedanje, da »zanemariti duhovno razsežnost (v izobraževanju odraslih) pomeni ignorirati pomen celostnega pristopa k učenju odraslih kot tudi samo kompleksnost učenja odraslih« (English in Gilen, 2000, str. 2). V Katoliški cerkvi se je zavest o potrebnosti religijskega izobraževanja in kateheze odraslih spet prebudila predvsem po 2. vatikanskem koncilu, ki ga je leta 1962 sklical papež Janez XXIII. ter je pomenil začetek korenite prenove in prelomni dogodek v zgodovini Cerkve. V desetletjih po koncilu postaja model katehumenata za odrasle, ki se je razvil v prvih stoletjih, spet navdih za uvajanje v vero ter hkrati za oblikovanje trajne kateheze in religijskega izobraževanja.

V srečanju s sodobno kulturo in vizijo človeka, ki poleg produktivnosti povečuje lastnosti, ki jih starejši odrasli in ostareli nimajo več v enaki meri (mladost, lepoto, zdravje itd.), se zdi celostna krščanska antropologija, ki jo posreduje religijsko izobraževanje in kateheza odraslih, pot do celovitejšega spoštovanja človekove osebe – posebej v družbi, v kateri je starost »sramota, nekakšna skrivnost, o kateri ni mogoče spregovoriti« (Findeisen, 2010, str. 19).

V razpravi bomo najprej osvetlili osnovno izrazje, ki je v izobraževanju odraslih v Katoliški cerkvi specifično za religijsko področje, in opisali pojem vere, kakor ga danes razume in postavlja za cilj katehetskega procesa katoliška teologija. Raziskali bomo, ali in kako se v praksi udejanja prehajanje h katehezi odraslih, kakor ga predvidevajo usmeritve za religijsko izobraževanje in katehezo po 2. vatikanskem koncilu. Predvidevamo, da bo pregled stanja in trendov religijskega izobraževanja in kateheze odraslih v okviru Katoliške cerkve nakazal verjetne smeri razvoja tega področja v naslednjih letih.

IZRAZJE NA PODROČJU RELIGIJSKEGA IZOBRAŽEVANJA V KRŠČANSTVU

Izrazi, ki jih uporabljamo, ko govorimo o pobudah za religijsko izobraževanje in katehezo odraslih, so dokaj različni. Z izrazoma religijsko izobraževanje odraslih in kateheza odraslih označujemo izobraževalne in vzgojne dejavnosti, ki so med seboj zelo različne ter bi jih tako vsebinsko kot metodološko in didaktično težko zajeli v en sam okvir. To so predavanja za odrasle, srečanja staršev ob pripravi otrok na prejem zakramentov, svetopisemske skupine, teološki tečaji, molitvene skupine, vzgojne dejavnosti po skupinah in združenjih, kateheze v gibanjih in novih stvarnostih itd. Nekatere od teh dejavnosti so namenjene zgolj doseganju katehetskih smotrov (vzgoja verskega mišljenja in delovanja), druge poskušajo samo informirati in razvijati poznavanje religije, spet tretje vsebujejo tudi katehetsko razsežnost, pa jih ne moremo upoštevati kot katehezo v pravem pomenu

besede. Obstajajo oblike kateheze odraslih, ki jih težko upoštevamo kot katehezo v pravem pomenu, ker so preveč površinske in priložnostne za doseganje katehetskih smotrov. Da bi pojasnili današnje razumevanje izrazja in pripomogli k njegovi bolj enoznačni uporabi, najprej na kratko etimološko in zgodovinsko osvetlimo nastanek temeljnih izrazov na področju kateheze in religijskega izobraževanja.

Etimološki in zgodovinski pomen izrazja

Vse od začetka krščanstva so podobni izrazi v različnih zgodovinskih obdobjih označevali različne dejavnosti. Izraza kateheza (κατήχησις) ne najdemo v Svetem pismu, pač pa v Novi zavezi Svetega pisma najdemo glagol doneti oziroma odmevati (κατηχεῖν) s pomenom poučevati, ustno učiti, učiti z živim glasom, pripovedovati. V Novi zavezi je sicer pogosto rabljen glagol poučevati (διδάσκειν). Čeprav apostol Pavel uporablja ta že znani izraz, poleg njega ustvari še izraz doneti, odmevati (κατηχεῖν), ki je do tedaj redka in tuja beseda za judovsko religiozno govorico. Izraz se v nasprotju z izrazom poučevati (διδάσκειν) vedno uporablja le v pomenu poučiti v veri (Stegu, 2008).

Krščansko religijsko izobraževanje že v prvem stoletju začne razlikovati kerigmo, katehezo in homilijo.

Kerigma je razglašanje Kristusovega vstajenja, ki je kot prvo oznanilo namenjena neverujočim, a v nadaljevanju spremlja katehetski proces v katehumenatu in prežema tudi homilijo ter celotno pastoralno in liturgično cerkveno delovanje.

Homilija je redno poučevanje, namenjeno članom krščanske skupnosti, ki se dogaja med liturgijo. Homilija je veliko bolj razvita kakor kerigma. Vsaka homilija ima neko temeljno vsebino, ki jo je mogoče prosto razlagati. Vodi k duhovni poglobitvi in hoče poslušalcem pomagati, da bi razumeli, kakšno zvezo ima besedilo iz Svetega pisma z njihovim konkretnim življenjem.

Kateheza je neke med kerigmo in homilijo. Osebe, ki jim je namenjena, so že sprejele kerigmo in se odločile, da sprejmejo vero v Kristusa. Vendar te vere še ne poznajo. Zato obstaja potreba, da jo sistematično spoznajo po katehezi. Po obdobju katehumenata, v katerem se v prvih stoletjih izvaja večina kateheze, bodo duhovno sporočilo poglobile s pomočjo homilije. Kateheza je torej predvsem temeljita predstavitev celote krščanskega verovanja. Začetna vera je v poslušalcu že vzbujena, zdaj pa je treba osebo, ki se pripravlja na krst, uvesti v njeno celotno vsebino. Katehezi ne gre za to, da bi dala odgovore na zapletena teološka vprašanja, niti se ne pogloblja preveč v eksegetske podrobnosti. Dotika se bistva; ponuja temelje vere in pušča ob strani duhovno in spekulativno poglobljanje (Daniélou, 1982, str. 7–14). Kateheza je postala temeljni pouk krščanske vere v tesni povezavi s katehumenatom, namenjenim tistim, ki se uvajajo v krščansko življenje in se pripravljajo na krst.

Katehumenat se je kot model religijskega izobraževanja razvil v krščanstvu ob koncu 2. stoletja in se razširil v vseh cerkvah v 3. stoletju in prvi polovici 4. stoletja. Namen katehumenata je bil v skupinah pripravljati odrasle, ki so želeli postati kristjani, bodisi da bi

dopolnil njihovo vzgojo na področju pravovernosti (ortodoksije) bodisi da bi jih pripravil na prejem zakramentov krščanskega uvajanja (krst, birma, evharistija). Dosegi tega cilja so bili namenjeni organski niz naukov (imenovanih kateheze) in vrsta obrednih liturgičnih opravil (polaganje rok, eksorcizmi ...). Oboje je spremljala zavzeta učna doba krščanskega življenja (Dujarier, 1984). Iz tega obdobja imamo ohranjene zelo znane krstne kateheze (ki so jih pripravniki poslušali pred krstom) in mistagoške kateheze (o zakramentih, za že krščene), ki so še danes navdih za katehezo.

Z izginjanjem katehumenata v drugi polovici 4. stoletja se je kmalu v srednjem veku začela izgubljati tudi beseda kateheza. Nadomestil jo je glagol katehizirati, ki je označeval pouk v veri, ki je potekal pred krstom. Po uvedbi krsta otrok se je ta pogosto omejil zgolj na vprašanja in odgovore v začetku krstnega obreda.

Med 16. in 20. stoletjem je krščansko religijsko izobraževanje dobilo nove pobude in nova poimenovanja. To je predvsem obdobje katekizma, ki označuje oblike temeljnega in načrtnega verskega pouka, pa tudi povzetke krščanskega nauka: katekizem postane knjiga. Iz tega obdobja poznamo vrsto slovitih katekizmov: Lutrovega, Kanizijevega, Bellarminovega itn. Iz tega obdobja prav tako izhajajo izrazi *instructio* in *institutio*, ki označujejo poučevanje, pouk oziroma nauk.

V zadnji četrtini 19. stoletja se je v Katoliški cerkvi razvilo obsežno gibanje za obnovo religijskega izobraževanja, ki so ga kasneje poimenovali katehetsko gibanje. V tem obdobju katehetsko delo še vedno označujejo predvsem tradicionalni izrazi: katekizem, verouk, poučevanje krščanskega nauka, katehetski pouk, verska vzgoja itn. V sklopu katehetskega gibanja se je v 20. stoletju spet pojavil in začel uveljavljati izraz kateheza – kot poskus vrnitve k začetkom, zlasti v prva stoletja krščanstva, z željo, da bi presegli meje preveč razumsko in pojmovno zastavljenega religijsko izobraževalnega in katehetskega dela, kakršno je v Katoliški cerkvi zaznamovalo obdobje vse od Tridentinskega (1545–1563) do 2. vatikanskega koncila (1962–1965) (Alberich, 1992).

Današnji pomen izrazja

Teoretiki in praktični kateheti so danes prepričani, da je končano obdobje katekizma kot zgolj doktrinalnega poučevanja in prenašanja verskega znanja in ravnanja. Kateheza vse bolj postaja pomoč konkretnemu človeku, da bi razvijal svojo identiteto in da bi sebe v polnosti uresničil (Škrabl, 2002, str. 21). Nekateri se ob tem izogibajo izrazu »kateheza« odraslih, češ da ima infantilen in negativen prizvok. Raje govorijo o formiranju, o poti v veri, o razmišljanju, animatorjih in podobno (Alberich idr., 2001).

Na nekaterih jezikovnih območjih raje kot o katehezi odraslih govorijo o »krščanskem oblikovanju«, torej o celostnem zorenju osebe v luči krščanske vere. Izraz »oblikovanje« ima poudarek na rezultatu vzgojne dejavnosti. Zanj obstajata dva izraza. Na francoskem govornem območju je to »*Formation chrétienne des adultes*«. Navadno vztrajajo pri potrebi po jasnem razlikovanju med izrazoma oblikovanje – ki je vedno v funkciji nečesa, kakšne naloge ali odgovornosti, in kateheza – ki ima za cilj rast v veri. Na nemškem

govornem območju sta to »*Bildung*« (oblikovanje) in »*Teologische Erwachsenenbildung*« (teološko oblikovanje odraslih).

Drugi namesto izraza kateheza raje uporabljajo »krščanska vzgoja« odraslih, kar ima vsaj v slovenskem jeziku lahko pomen infantilizacije (vzgoja otrok) ali pa indoktrinacije. Res se izraz v slovenskem jeziku kljub temu, da so ga pred nekaj leti uvajali nekateri praktični kateheti, skoraj ne uporablja več.

Vzgoja kot namerna dejavnost ima sama po sebi določene cilje, ki so zavestno hoteni in dosledno načrtovani, da bi dosegli vzgojni namen. Ta pa je usmerjen v razvoj posamezne osebe, da omogoči njeno celostno zorenje. Pozoren je na človekovo rast v vseh njegovih razsežnostih. Ta izobraževalni ali vzgojni poseg nastaja na temelju določenega človeškega in družbenega vzorca, ki je svobodno sprejet. Uresničen je na osebni in izviren način pri oblikovanju osebnosti, ki bo sposobna gojiti zavestno, svobodno in odgovorno življenje. Izraz vzgoja daje večji poudarek vzgojni dejavnosti kot procesu razvoja osebnosti (Alberich idr., 2001, str. 14).

Na anglosaškem kulturnem območju najraje uporabljajo izraze »Adult Education«, »Adult Christian Education« in predvsem »Adult Religious Education«. S temi izrazi označujejo področje delovanja, ki v pravem pomenu besede presega okvir kateheze odraslih, hkrati pa je s temi izrazi bolj poudarjena kulturna in družbena konotacija kateheze.

Izraz »kateheza« ima danes mnogo ožji in zamejen pomen. V splošnem z izrazom mislimo na:

- cerkveno dejavnost, ki se nanaša na vernike;
- načrtno poglobljanje krščanskega sporočila;
- vzgojo miselnosti v veri in v praktičnem življenju, ki bo v skladu s krščansko vero.

Nekateri praktični kateheti neustrezno enačijo katehezo, zlasti katehezo odraslih, z učnimi lekcijami iz teologije. Vendar pa ima takšno religijsko izobraževanje odraslih za cilj ponuditi objektivno in kritično znanje vsebin krščanske vere (npr. teološki tečaj, katoliški dopisni svetopisemski tečaj ipd.). Lahko ima katehetsko vrednost v pomenu, da prispeva k vzgoji vere, vendar ga ne moremo enačiti s katehezo odraslih. Dejansko religijsko izobraževanje ustreza potrebi, da damo temelje, sistematičnost in znanstveno poglobitev življenju v veri in cerkveni praksi (»znati«). Kateheza pa je v službi vse večjega zorenja v verskem življenju oseb in določenih skupin na poti povezave krščanskega sporočila z zahtevami, težavami in pričakovanji teh oseb in skupin (»biti«). Teološko raziskovanje in religijsko izobraževanje si prizadevata za poglobitev spoznanja o presežnem v svoji objektivnosti kot takšni. Kateheza pa si prizadeva poglobljati Božjo besedo v subjektivni perspektivi, se pravi v odnosu do človekovih problemov in vprašanj (Alberich idr., 2001, str. 14–16).

Pri različnih avtorjih in v različnih cerkvenih dokumentih najdemo tudi razlikovanje med katehezo v širšem in katehezo v ožjem pomenu. Apostolska spodbuda Janeza Pavla II. *O katehezi* na primer razlikuje med katehezo v ožjem pomenu, ki jo opiše kot »preprosto poučevanje obrazcev, ki izražajo vero«, in katehezo v širšem pomenu, ki jo dokument predstavi kot »celostno uvajanje v življenje po krščanski veri« (Janez Pavel II., 1980, str.

25). Ob tem velja omeniti, da lahko izraz kateheza predvsem v ožjem pomenu označuje tudi vsebino prvega oznanila (kerigmo) ali pa posamično enoto, na primer veroučno uro.

V slovenskem jezikovnem prostoru se je na področju osnovnošolskega in srednješolskega religijskega izobraževanja tudi v praksi izoblikovalo jasno razlikovanje med religijskim poukom, ki se pojavlja v šolskem prostoru, in katehezo, ki se izvaja praviloma v župnijah. Religijski pouk ni kateheza, ampak je pouk (informiranje) o enem ali več verstvih (ta pouk je po svoji naravi nekonfesionalen – ne predpostavlja verovanja ali odločitve zanj), kateheza (še vedno v praksi pogosto nepravilno poimenovana verouk) pa je uvajanje v osebno vero, oblikovanje (formiranje) in vzgoja celotnega življenja v skladu s krščansko antropologijo. Podobno se na slovenskem govornem območju na splošno za versko izobraževanje (v smislu informiranja) odraslih v praksi pretežno uveljavlja izraz religijsko izobraževanje odraslih (ki je lahko konfesionalno ali nekonfesionalno), medtem ko kateheza odraslih označuje uvajanje v osebno vero in vzgojo za življenje, skladno s krščanskim razumevanjem človeka (in je po svoji naravi konfesionalna dejavnost). V praksi gre najpogosteje za preplet obeh vidikov, tako informiranja kot formiranja, zato ohranjamo tudi besedno zvezo religijsko izobraževanje in kateheza odraslih.

Odrasli so z vidika religioznih potreb nedokončana bitja, ki pišejo svojo osebno zgodovino (Luhmann, 2000). Imajo religiozne potrebe, ko se sprašujejo o smislu bivanja in o reševanju vsakdanjih vprašanj. Iščejo pot za poglobljeno razumevanje sveta (Korošec, 2013), zato lahko skladno s sodobnimi teorijami učenja v odraslosti, kot jih razvijata avtorja J. Mezirow (1991) in P. Jarvis (2009), sklenemo, da je izobraževanje na področju razumevanja duhovne razsežnosti človeka in njegovega odnosa do transcendentnega del razvoja identitete in nenehne konstrukcije znanja, ki se odvija v kulturnem kontekstu.

VEROVATI

Kateheza človeku pomaga in ga podpira na poti k življenju iz vere. Odrasla vera in življenje iz vere je torej temeljni cilj, h kateremu je naravnana kateheza odraslih. Izraz »verovati« je podobno kakor izraz »duhovno« mnogoznačen in lahko njegov pomen z vidika procesa učenja analiziramo z različnih gledišč (Jarvis 2009, str. 123–145; Milacci, 2006). Tu se omejujemo zgolj na kratko razpravo o krščanskem verovanju, da bi nakazali smoter religijskega izobraževanja v krščanstvu in prav posebej kateheze.

J. Ratzinger (1975) pravi, da je verovanje oblika, kako človek zavzema stališče v celotni stvarnosti; oblika, ki je ni mogoče zreducirati na spoznanje, ker je temu spoznanju nesorazmerna. Vera je osmislitev, brez katere bi človek kot celota ostal brez svojega prostora. Smisel, ki si ga človek napravi sam, po Ratzingerjevih besedah ni noben smisel. Smisla, se pravi tal, na katerih more naša eksistenca kot celota stati in živeti, si ne moremo narediti sami; smisel je mogoče le sprejeti. Poskus, da bi si človek smisel ustvaril sam, je po njegovem podoben poskusu človeka, ki tone v močvirje in bi rad samega sebe za lase izvlekel iz njega. Krščansko verovati pomeni zaupati se smislu, ki nosi človeka in svet; sprejeti ga kot trden temelj, na katerem lahko stoji (Ratzinger, 1975, str. 34–46). Krščanska vera

je kompleksna resničnost, v kateri se srečujejo vidiki, ki so različni, a globoko povezani in združeni v osebi verujočega: eksistencialni (bivanjski) in noetični (spoznavni) vidik, poleg teh pa še vidik milosti in vidik angažiranja (lastne človekove zavzetosti) (Liégé, 1964). V nasprotju z drugimi vrstami izobraževanja odraslih je sestavni del religijskega izobraževanja in posebej kateheze vidik milosti, česar na drugih področjih ne srečamo.

Z eksistencialnega zornega kota je vera radikalen sprejem Boga. V tem pomenu postane vera novo mišljenje, nov način gledanja na stvarnosti, na življenje, na človeka in celotno stvarstvo, skratka, vsemu da nov pomen. S spoznavnega vidika je torej vera »utelešena resničnost, ki jo je mogoče posredovati tudi drugim« (Grosso, 1992, str. 757).

V krščanskem pojmovanju vere sta še dve pomembni razsežnosti: vera je milost, je pa tudi človekova zavzetost, proces vedno obnavljanega spreobrnjenja. Svoboda in čut odgovornosti v človeku sta odvisna od razvoja in zorenja ter različnih psiholoških, socialnih, kulturnih, političnih in ekonomskih dejavnikov. Zato spreobrnjenje ni v vseh enako, temveč ga lahko razumemo kot proces rasti znotraj vseh odvisnosti, ki so neločljivo povezane z utelešanjem vere v resničnost neke osebe (Stegu, 2008). Da bi ta proces mogel nemoteno potekati, je potrebna trajna kateheza kar lahko primerjamo s koncepti permanentnega izobraževanja ali vseživljenjskega učenja in formiranja identitete. Vera namreč ni preprosto dana, temveč lahko »okrni ali zraste, lahko ji gre dobro ali slabo. Vera ni preprosto dokončno zagotovilo, ki bi ga lahko imeli za nekakšen vplačan kapital, ki bi le še rasel. Vera je vedno postavljena v nadvse krhko svobodo« (Ratzinger, 2003, str. 39). Zato je »pravilna trditev, da učna doba krščanskega življenja traja vse življenje, enako kakor tudi proces človekovega zorenja ni nikoli popolnoma končan« (Grosso, 1992, str. 759).

OD OTROK K ODRASLIM

Največ religijsko izobraževalnega in katehetskega prizadevanja je v Katoliški cerkvi v Sloveniji usmerjenega v religijsko vzgojo in katehezo otrok. To je razumljivo, saj gre pri tem za model izročanja vere naslednji generaciji. Vendar raziskave kažejo, da tradicionalni župnijski religijski pouk, verouk ali kateheza, odraščajočih ne more zadostno voditi k veri, če prej niso bili deležni primarne krščanske socializacije ali prve evangelizacije, ki se večinoma udejanja v družini, po starših (Vesel Mušič, 2012). Religijsko izobraževanje in kateheza otrok zato zahtevata in predpostavljata primerno religijsko izobraževanje in katehezo odraslih. Glavna odgovornost za versko vzgojo otrok je v rokah odraslih – staršev, ki lahko svojo vlogo na tem področju kompetentno opravijo le, če so zanje usposobljeni in dobro poznajo svojo vero (Elias, 2012). Zdi se, da verska vzgoja in kateheza, kakršnih je bila večina današnjih staršev deležna v dobi odraščanja, v glavnem ne omogočata takšne rasti in dozorevanja v veri, ki bi današnje starše usposobila za njihovo vlogo prvih učiteljev in spremljevalcev k veri. Velikokrat se krščansko uvajanje in kateheza končata že v dobi odraščanja – tudi zato mnogi odrasli ne vedo, kaj bi počeli s pootročeno podobo Boga in krščanske duhovnosti, ki jo od tedaj nosijo s seboj in se zdi, da nima nobene vrednosti in uporabnosti za njihovo konkretno življenje. Mnogi zato Boga sploh ne zanikajo – ampak jih preprosto ne zanima

(Škrabl, 2002). V Evropi opažamo neuspešnost prevladujočih rednih poti posredovanja vere naslednjemu rodu. Družine očitno že dlje časa niso sposobne učinkovito posredovati vere lastnim otrokom (Ruspi, 2012, str. 168). Kot ugotavljajo sociologi ob pripravi pastoralnega načrta (Slovenska škofovska konferenca, 2012), Slovenija v tem ni izjema: zunanja pripadnost Slovencev prevladujoči verski skupnosti v zadnjem desetletju ni bistveno upadla. Vendar je med religioznimi precej takih, ki nimajo jasnih predstav o krščanskem Bogu razodetja in tudi ne o podobi Boga Svetega pisma. Spet drugi, med njimi predvsem mlajša generacija, težko verujejo v Jezusa Kristusa kot pravega Boga in pravega človeka ter v to, kar je učil (Plenarni zbor, 2002, str. 31). Slovenija je v paradoksalnem položaju, ko Katoliški cerkvi pripada več ljudi, kakor pa jih veruje v Boga. Raziskave kažejo, da se dobri dve tretjini Slovencev izjavljata za rimokatoličane, a le dobra polovica (55,18 odstotka) jih veruje v Boga, slabih 40 odstotkov v Jezusa Kristusa, Božjega Sina in Odrešenika, v vstajenje mrtvih pa manj kot tretjina (29,71 odstotka) (Potočnik, 2009).

Zavest o tem, da je v sekulariziranem okolju kateheza odraslih nujno temeljna oblika kateheze, v Katoliški cerkvi sicer obstaja že nekaj časa. Posebnega pomena za katehezo odraslih je jasna potrditev prvenstva kateheze odraslih v *Splošnem katehetskem pravilniku* iz leta 1971: »Naj tudi pomnijo [predstojniki], da je kateheza odraslih poglobljena oblika kateheze, kolikor je namenjena osebam, ki so sposobne čisto odgovornega pristanka; vse druge oblike kateheze, ki so sicer vedno potrebne, so na katehezo odraslih nekako naravnane« (Kongregacija za duhovščino, 1972, str. 20).

Z enako jasnostjo prepozna potrebne premike v katehezi Plenarni zbor Cerkve na Slovenskem (pokrajinski koncil, ki je določil smernice delovanja Katoliške cerkve v naslednjih letih): »Sodobno okolje narekuje nove pastoralne zasnove, ki na področju katehetskega delovanja vsebujejo naslednje poudarke:

- Od kateheze, ki predpostavlja večinsko krščansko prakso, h katehezi, ki upošteva nekrščansko okolje.
- Od kateheze otrok h katehezi odraslih, posebej k družinski katehezi.
- Od kateheze poučevanja o veri h katehezi uvajanja v vero.
- Od presojanja zrelosti za prejem posameznega zakramenta na podlagi otrokove starosti k presojanju zrelosti na podlagi zrelosti v veri.
- Od veroučenca kot posameznika k veroučencu v njegovem verskem (župnijskem, občestvenem), posebej družinskem in socialnem okviru.
- Od kateheze, ki predpostavlja, da so veroučenci že deležni prve evangelizacije, h katehezi, ki postavlja tudi antropološke temelje verovanja.
- Od kateheze učenja, spominjanja in utrjevanja znanja h katehezi, ki išče odgovore na življenjska vprašanja v luči vere.
- Od posredovanja veroučnih vsebin na način, ki nagovarja razum in spomin, h katehezi, ki nagovarja celotnega človeka in uvaja posameznika in skupino v življenje po veri ...« (Plenarni zbor 2002, str. 349)

V zgornjih smernicah lahko najdemo podobnosti s sodobnimi težnjami v izobraževanju odraslih. Vsakega posameznika, ki se uči, razumemo v njegovem ali njenem kulturnem

kontekstu, kar je povezano s sodobnimi pogledi na učenje kot socialni proces. Izobraževanje odraslih je vedno umeščeno v širši družbeni kontekst, kar se kaže tudi v prvi iztočnici, to je upoštevanju sodobnega medkulturnega in globalizacijskega srečevanja različnih religij. Predzadnjo iztočnico lahko povežemo s teorijami učenja kot sestavnega dela refleksivne prakse, v kateri ljudje iščejo odgovore na sebi lasten način. Zadnjo iztočnico pa s teorijami učenja kot holističnega procesa, ki vključuje razum, čustva, telo in življenjsko zgodbo (kognitivno, emocionalno, somatsko in narativno učenje).

Krovni dokument Slovenskega pastoralnega načrta (2012) celo zatrjuje: »Prestop na katehezo odraslih je eden od osnovnih itinerarijev povsod, kjer krajevne Cerkve stopajo na pot nove evangelizacije ... Na slovenski ravni bomo najprej povezali tiste, ki že udeležujejo programe duhovnega poglobljanja in pastoralnega izobraževanja za odrasle. Teh programov zlasti v mestih ni malo, potrebujejo pa več prepoznavnosti in približevanja širšim skupinam vernikov« (Slovenska škofovska konferenca, 2012, str. 41).

Pregled ponudbe religijskega izobraževanja in kateheze odraslih pokaže, da se v praksi prehajanje k odraslim res že nekaj časa dogaja. Uresničuje se v različnih oblikah. Veliko je že zakonskih, bibličnih in karitativnih skupin, gibanj in novih stvarnosti, v katerih se kaže izobraževalna in katehetska naravnost. V nekaj župnijah se izvaja sistematična kateheza odraslih z uporabo priročnika, ki ga je pripravil Slovenski katehetski urad (Stegu, Prijatelj in Burger, 2011). Kot priložnost za religijsko izobraževanje odraslih nekateri prepoznavajo tudi programe za starše otrok, ki so vpisani v osnovnošolski verouk, zlasti v obdobju priprave na zakramente. Srečanja župnijskih pastoralnih svetov lahko vsebujejo bolj ali manj močan katehetski moment, podobna priložnost so različne oblike priprave na prejem zakramenta zakona.

Posebno mesto v okviru religijskega izobraževanja odraslih tudi v Sloveniji ima katehumenat odraslih, ki ga tako pokoncilski dokumenti o katehezi predstavljajo kot navdih vsake kateheze. V Sloveniji poteka od leta 1973 katehumenat v skupinah, ki so organizirane glede na število katehumenov v župnijah ali pa skupaj za večja območja. V katehumenatu se religijska vzgoja in kateheza uresničujeta s svetopisemsko katehezo, osredinjeno v pripovedovanje zgodovine odrešenja, neposredna priprava na krst pa s katehezo, ki razlaga malo prej izrečen simbol (veroizpoved) in očenaš z njunimi moralnimi povezavami. Stopnja, ki sledi zakramentu uvajanja, se uresničuje z mistagoško katehezo, ki pomaga novokrščenim pri ponotranjanju zakramentov in pri vključitvi v krščansko skupnost. To patristično pojmovanje je še vedno vir za sedanji katehumenat in za celotno katehezo uvajanja v krščanstvo. Katehumenat v prvotni Cerkvi namreč ni bil zgolj kateheza v smislu poučevanja kot prenosa znanja in veščin. Bil je prostor napredujočega izkustva življenja vere, v kateri se nato odpre tudi beseda, ki postane razumljiva samo, če jo življenje razlaga in uresničuje. Šlo je torej za dvojce: za *besedo* in za *pričevanje*. Enako današnji katehumenat, ki se navdihuje pri tem katehetskem modelu prvotne Cerkve, katehumene ob upoštevanju njihove izkušnje in doživetij predvsem usmerja in vzgaja za življenje, skladno s krščansko antropologijo in verovanjem. Živeta izkušnja kaže nove poti (Ruspi, 2012, str. 176).

Med novejšimi oblikami, ki jih lahko preučujemo z vidika religijske vzgoje in kateheze odraslih, so tudi gibanja in nove stvarnosti. Izraza se uporabljata za različna združenja vernikov, ki so v Katoliški cerkvi nastala predvsem v času po 2. vatikanskem koncilu in niso bila načrtovana ali vzpostavljena v formalni cerkveni strukturi, od katerih številna obstajajo tudi v Katoliški cerkvi na Slovenskem. Značilno je, da skoraj vsa gibanja in nove stvarnosti v Katoliški cerkvi, nastala v zadnjih desetletjih, nagovarjajo prav odrasle. Čeprav do nedavnega zaradi napetosti, ki so se pojavljale med temi novimi stvarnostmi in prevladujočim tradicionalnim pastoralno-katehetskim modelom, ki je poudarjal predvsem pomembnost kakovostne osnovnošolske kateheze in priprave otrok in mladih na krščansko življenje, te stvarnosti, ki poudarjajo predvsem pomen trajne rasti v veri in krščanski izkušnji, v mnogih primerih niso bile sprejete kot obogatitev obstoječih modelov. Ob tem ima vsaka od teh stvarnosti sebi lastne itinerarije, poti in oblike vzgoje in izobraževanja, ki predstavljajo učinkovito religijsko izobraževanje odraslih. Med gibanji in stvarnostmi, ki se pojavljajo na Slovenskem in jih posebej v okviru nove evangelizacije in v kontekstu religijske vzgoje in kateheze odraslih želimo omeniti, so nedvomno Skupnost Emanuel, Gibanje Pot, gibanje fokolarov, Neokatehumenska pot, Prenova v Duhu in Slovenska skupnost krščanskega življenja. Ta misijonarsko usmerjena gibanja znotraj Katoliške cerkve so praviloma zakoreninjena v sodobnem svetopisemskem, liturgičnem in duhovnem prenovitvenem gibanju (Ouellet, 2012, str. 24).

RELIGIJSKO IZOBRAŽEVANJE IN KATEHEZA STAREJŠIH IN OSTARELIH

Pregled mednarodnih izkušenj religijskega izobraževanja in kateheze (Alberich in Binz, 2003) ter vpogled v prej nakazano stanje pri nas odkrijeta presenetljivo dejstvo, da so praktično vse obravnavane oblike in modeli namenjeni odraslim, prav noben model pa ni namenjen izrecno starejšim odraslim in ostarelim, kar je presenetljivo tudi zato, ker je sicer izobraževanje starejših odraslih v hitrem razvoju (prim. Findeisen, 2010). Resda oblike, namenjene odraslim, eksplicitno starejših ne izključujejo, a pri nekaterih je že iz narave in namena jasno, da se vanje starejši odrasli in ostareli ne bodo vključevali. Pri drugih sicer vključenost starejših obstaja, gre pa v najboljšem primeru za mešane skupine mlajših in starejših odraslih (takšna so na primer nekatera gibanja in nove stvarnosti). Zato se zdi, da lahko po eni strani take skupine pomenijo vir medgeneracijskega sodelovanja in so lahko vir dobrih praks tudi za druge skupine, po drugi strani pa tudi v teh skupinah ne more biti zadosti upoštevano, da se izobraževanje starejših bistveno razlikuje od izobraževanja odraslih na splošno, kar enako velja za področje religijskega izobraževanja in kateheze odraslih.

Ta odsotnost modelov, ki bi bili namenjeni starejšim odraslim, torej tistim, ki končujejo svojo delovno kariero in vstopajo v razmeroma dolgo obdobje, ki je na področju verskega življenja različno od obdobja odraslosti, je presenetljiva tudi zato, ker so uradne smernice za katehezo v Katoliški cerkvi na Slovenskem glede kateheze ostarelih, ki končujejo svojo življenjsko pot in so v sklepni fazi svojega življenja, dokaj izdelane in jasne: »Kateheza ostarelih zahteva katehezo upanja, ki izvira iz vere v končno srečanje z Bogom v večnosti.

Pozornost posveča že prehojeni življenjski poti in posebnim vidikom njihovega verskega stanja. Tistim, ki imajo trdno vero, kateheza dopolnjuje že prehojeno življenjsko pot v duhu zahvale in zaupnega pričakovanja. Pri tistih ljudeh, pri katerih je vera šibka, postane kateheza trenutek nove luči in krščanske izkušnje. Če so ostareli ranjeni na duši in telesu, jim kateheza pomaga živeti v duhu molitve, odpuščanja in vračanja notranjega miru.« (Plenarni zbor, 2002, str. 356)

Zdi se, da v razmisleku o religijskem izobraževanju in katehezi odraslih velja še prav posebej posvetiti pozornost tudi temu, kaj je namen izobraževanja v starosti na splošno: »Pri izobraževanju starejših stopijo v ospredje vprašanja smisla, učenje za biti. *Learning to be* se morda v največji meri uresničuje prav pri starejših, ko so ljudje soočeni s končnostjo in razmišljanjem o bivanju in odhajanju. Izobraževanje odraslih se v veliki meri osredotoča na izobraževanje za produkcijo in potrošnjo. Starejši se (lahko) preusmerijo od potrošnje prejetih proizvodov in od ustvarjanja proizvodov za potrošnjo k spraševanju o bivanju. Sprašujejo se, kaj pomeni biti, kaj pomeni umreti. To sta brezdelni vprašanji. In ker je brezdelje v zahodni kulturi nezaželeno, včasih celo nemoralno, se takim temam, ki bi bile del izobraževanja starejših, izogibajo.« (Ličen, 2009, str. 33–34) Če je izogibanje tem temam v okvirih izobraževanja v starosti na splošno iz omenjenih vzrokov razumljivo, pa je mnogo manj sprejemljivo, da teh vprašanj ne odpirata in ne pomagata iskati odgovorov religijsko izobraževanje in kateheza odraslih, saj je iz predhodnih opredelitev jasno, da je to eno temeljnih področij, na katerem lahko starejšemu človeku k večji kakovosti življenja pomaga prav kateheza. V srečanju s sodobno kulturo in vizijo človeka, ki poleg produktivnosti povečuje lastnosti, ki jih starejši ne izkazujejo več v enaki meri (mladost, lepoto, zdravje itd., prim. Findeisen, 2010, str. 125), se zdi celostna krščanska antropologija, na kateri je zgrajena kateheza, trden temelj, na katerem lahko starejši gradijo kakovostno in zadovoljno kulminacijo življenja.

SKLEP

Religijsko izobraževanje in kateheza odraslih v Katoliški cerkvi tudi v praksi dobivata vse večji obseg in raznoliko podobo, kar vodi tudi v raznoliko poimenovanje. Ugotovili smo, da je tudi na področju religijskega izobraževanja v kontekstu Katoliške cerkve veliko nejasnih in prekrivajočih se poimenovanj. Na slovenskem govornem območju se za versko izobraževanje odraslih v praksi pretežno uveljavlja izraz religijsko izobraževanje odraslih ter kateheza odraslih, ki označuje uvajanje v osebno vero in vzgojo za življenje. V razpravi smo predstavili, kako se v praksi udejanja prehajanje h katehezi odraslih, kakor ga predvidevajo katehetske smernice po 2. vatikanskem koncilu. Katehumenat odraslih, ki se je v nekrščanskem okolju izoblikoval kot itinerarij, primeren za uvajanje v vero, postaja ponovno navdih za vse oblike kateheze odraslih, ki se uresničuje po različnih poteh in na različne načine. Pregled različnih modelov religijskega izobraževanja in kateheze odraslih v praksi tako pri nas kot v mednarodnem prostoru je pokazal, da se posebej po 2. vatikanskem koncilu odpirajo številne nove oblike in poti (Alberich in Binz, 2003).

Hkrati nas je ta pregled pripeljal do presenetljive ugotovitve, da med številnimi modeli religijsko izobraževalnega in katehetskega dela z odraslimi ni praktično nobenega, ki bi bil izrecno namenjen starejšim.

Ta ugotovitev je presenetljiva, ker prav v tem starostnem obdobju na poseben način stopajo v ospredje vprašanja, ki jih odpirata prav religijsko izobraževanje in kateheza odraslih in starejših odraslih ter ostarelih: vprašanja smisla in spraševanje o bivanju, vprašanje o življenju in smrti. Zato predvidevamo in si upamo napovedati, da bo v prihodnjih letih prišlo do oblikovanja programov religijske vzgoje in kateheze ter prehajanja tudi h katehezi starejših, podobno kot se še danes dogaja prehajanje od izključno kateheze otrok h katehezi in religijskemu izobraževanju odraslih.

LITERATURA

- Alberich, E. (1992). Kateheza. V F. Škrabl (ur.), *Katehetsko-pedagoški leksikon* (str. 290–295). Ljubljana: Katehetski center.
- Alberich, E., Binz, A., Soravito, L. in Škrabl, F. (2001). *Izbrana poglavja iz andragogike religije. Kateheza odraslih*. Ljubljana: Katehetski center.
- Alberich, E. in Binz, A. (2003). *Oblike in vzorci kateheze odraslih. Mednarodne izkušnje in razmišljanja*. Ljubljana: Salve.
- Daniélou, J. (1982). *La catechesi nei primi secoli*. Torino: Elle Di Ci.
- Dujarier, M. (1984). *Breve storia del Catecumenato*. Torino: Elle Di Ci.
- Elias, J. L. (2012). Adult Religious Education. *New Directions For Adult And Continuing Education*, (133), 5–12.
- English, L. in Gillen, M. (ur.) (2000). *Addressing the spiritual dimensions of adult learning: What educators can do*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Findeisen, D. (2010). *Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani : stvaritev meščanov in vez med njimi*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
- Gropo, G. (1992). Zrelost vere. V F. Škrabl (ur.), *Katehetsko-pedagoški leksikon* (str. 756–759). Ljubljana: Katehetski center.
- Janez Pavel II. (1980). *O katehezi*. Ljubljana: Družina.
- Jarvis, P. (2009). *Learning to be a Person in Society*. Oxon: Routledge.
- Kongregacija za duhovščino (1972). *Splošni katehetski pravilnik*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- Korošec, B. (2013). Motivacija odraslih za religiozno izobraževanje. *Bogoslovni vestnik*, 73 (4), 589–598.
- Ličen, N. (2009). Izobraževanje starejših – spodbuda za razvoj vzgojno-izobraževalnih sistemov. *Kakovostna starost*, 12(4), 30–39.
- Liégé, A. (1964). *Adulti in Cristo*. Torino: Borla.
- Luhmann, N. (2000). *Die Religion der Gessellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Milacci, F. (2006). Moving Towards Faith: An Inquiry into Spirituality in Adult Education. *Christian Higher Education*, 5(3), 211–233. doi:10.1080/15363750500408157
- Ouellet, M. (2012). Le principe d'unité des charismes dans la vie et la théologie de l'Eglise. V A. Štrukelj (ur.), *Karizme – dar Cerkvi* (str. 7–44). Ljubljana: Družina.
- Plenarni zbor. (2002). *Izberi življenje. Sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Družina.

- Potočnik, V. (2009). Iz recesije vernosti. V S. Jeretina (ur.), *Evangelij – srce kateheze* (str. 11–52). Ljubljana: Slovenski katehetski urad.
- Ratzinger, J. (1975). *Uvod v krščanstvo*. Celje: Mohorjeva družba.
- Ratzinger, J. (1999). I movimenti ecclesiali e la loro collocazione teologica. V Pontificium Consilium pro Laicis (ur.), *I movimenti nella Chiesa* (str. 23–51). Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Ratzinger, J. (2003). *Bog in svet. Vera in življenje v našem času*. Ljubljana: Družina.
- Ruspi, W. (2012). Fede e nuova evangelizzazione nell'Europa d'oggi. *Communio* 22(2), 166–177.
- Sacra Congregazione per il Clero (1972). *Atti del II Congresso Catechistico Internazionale*. Roma: Studium.
- Slovenska škofovska konferenca (2012). *Pridite in pogledite. Slovenski pastoralni načrt. Krovni dokument*. Ljubljana: Mohorjeva družba.
- Stegu, T. (2008). Vpliv uveljavljanja koncepta vseživljenjskosti učenja na strokovno izrazje v religijskem izobraževanju. V P. Javrh (ur.), *Vseživljenjsko učenje in strokovno izrazje* (str. 191–201). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Stegu, T., Prijatelj, E. in Burger, M. (2011). *Kateheza odraslih: nova spoznanja za stalni izziv: priročnik za srečanja z odraslimi*. Celje: Društvo Mohorjeva družba.
- Škrabl, F. (2002). *Izbrana poglavja iz metodike verouka, Oblike didaktičnega ravnanja*. Ljubljana: Salve.
- Škrabl, F. (2002). Ali bomo s sedanjo obliko verouka še nadaljevali. *Cerkev v sedanjem svetu*, 36(3–4), 62–64.
- Tisdell, E. (2003). *Exploring Spirituality and Culture in Adult and Higher Education*. San Francisco: Jossey Bass.
- Vesel Mušič, P. (2012). *Birmanska pastorala na prepihu: vzgojno-pastoralni model kot oblika celostne vzgoje v cerkvi na Slovenskem* (Doktorska disertacija). Teološka fakulteta, Ljubljana.